

Ερευνητική εργασία
των μαθητών του τμήματος Β΄2
του 2^{ου} Γενικού Λυκείου Ελευθερίου Κορδελιού

**« Η Σμύρνη και το Κορδελιό...
Ο διωγμός και η εγκατάσταση στην νέα πατρίδα»**

Σχολικό Έτος 2012-2013

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Κανδηλάπτης Αθανάσιος

**Οι μαθητές του Β΄
που συμμετείχαν στην
ερευνητική εργασία****ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ**

1) Να συμμετέχουν ισομερώς όλα τα μέλη της ομάδας.

2) Να συμπληρώνονται τα ατομικά και ομαδικά ημερολόγια.

3) Να υπάρχει συνέπεια στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνονται και να τηρούνται τα χρονικά περιθώρια.

4) Να υπάρχει αλληλοσεβασμός και αλληλεγγύη.

5) Να τηρούνται οι κανόνες καλής συμπεριφοράς και ευπρέπειας κατά την διάρκεια του μαθήματος.

Ευσταθιάδου Όλγα
Ζαραλής Χρήστος

Ζαρανίδου Ιωάννα

Ζελελίδης Χρήστος
Θεοδωρίδη Ροζαλίνα
Θεοφανίδου Παρασκευή

Καλαϊτζής Γεώργιος

Καλαϊτζίδης Πέτρος
Κανδηλάπτης Στάθης
Καντζιούρα Τριανταφυλλιά

Καρασταμάτης Χρήστος

Καφφές Πέτρος
Κοκκινίδου Ουρανία
Κοσμίδου Λυδία
Κουτλής Μιχαήλ
Κουτσοπούρα Νίκη

Κυριακίδης Κυριάκος

Κυριμλίδης Ιωάννης
Κωνσταντίνου Σεβαστή
Λουκίδου Ειρήνη

Μαλέσκα Ειρήνη

Μαλλίνη Άννα
Μαριούλας Ιωάννης
Μασμανίδου Άννα
Μαστρομανώλη Παρασκευή

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πριν από 90 χρόνια συνέβη ένα τραγικό γεγονός στην ιστορία του ελληνισμού, η καταστροφή της Σμύρνης. Με τον όρο καταστροφή της Σμύρνης αναφερόμαστε στα γεγονότα της σφαγής του ελληνικού και αρμενικού πληθυσμού της Σμύρνης από τους Τούρκους, καθώς και της πυρπόλησης της πόλης, γεγονότα που συνέβησαν το Σεπτέμβριο του 1922. Επειδή λοιπόν το 2012 γιορτάσαμε τα 90 χρόνια από την καταστροφή της κοσμοπολίτικης Σμύρνης, μιας πόλης με ιδιαίτερη εμπορική σημασία και επειδή η τοποθεσία που βρίσκεται το σχολείο μας, δηλαδή το Κορδελιό, πήρε το όνομά του από την αντίστοιχη τοποθεσία στα προάστια της Σμύρνης, δηλαδή το αντίστοιχο Κορδελιό(Karsiyaka), γι' αυτό και η εργασία αυτή είχε για μας, ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Μέσα λοιπόν από την εργασία αυτή αποκομίσαμε πολλές και χρήσιμες πληροφορίες για την ιστορία του τόπου των προγόνων μας, αλλά και της περιοχής στην οποία κατοικούμε.

Όλα άρχισαν στο ξεκίνημα της σχολικής χρονιάς 2012-2013, όταν προτάθηκαν στο τμήμα Β΄₂ διάφορα θέματα, στα πλαίσια του μαθήματος της ερευνητικής εργασίας (project). Μετά από ψηφοφορία που πραγματοποιήθηκε, το τμήμα μας το Β΄₂, επέλεξε τελικά το θέμα με τίτλο «Η Σμύρνη και το Κορδελιό, ο διωγμός και η εγκατάσταση στη νέα πατρίδα». Εισηγητής και υπεύθυνος καθηγητής της ερευνητικής μας εργασίας ήταν ο κ. Αθανάσιος Κανδηλάπτης, διευθυντής του σχολείου μας. Η εργασία χωρίστηκε σε έξι υποθέματα, τα οποία ανέλαβαν αντίστοιχα έξι ομάδες μαθητών. Τα έξι υποθέματα της εργασίας ήταν:

1. Η Σμύρνη και το Κορδελιό, πριν τα γεγονότα του 1922.
2. Η Σμύρνη και Κορδελιό πριν τα γεγονότα του 1922 (φωτογραφίες, βίντεο)
3. Τα Δραματικά γεγονότα του 1922(φωτογραφίες, βίντεο).
4. Εγκατάσταση στην νέα πατρίδα.
5. Εγκατάσταση στην νέα πατρίδα (φωτογραφίες, βίντεο).

Η κάθε ομάδα λοιπόν, έπρεπε να ασχοληθεί κατά την διάρκεια της σχολικής χρονιάς και να βρει πληροφορίες, σχετικές με το θέμα που της ανατέθηκε.

Είναι σημαντικό ακόμη να τονίσουμε ότι υπογράψαμε με τον υπεύθυνο καθηγητή μας και ένα συμβόλαιο, στο οποίο ορίζονταν οι υποχρεώσεις και οι αρμοδιότητες μας, υποσχόμενοι ότι θα τηρούμε τα όσα αναφέρονταν σε αυτό.

Μαθητές, μαθήτριες του Β΄₂ - 2013

ΣΤΟΧΟΙ-ΣΚΟΠΟΙ

Κύριος στόχος μας ήταν να παρουσιάσουμε καταρχήν όλα τα γεγονότα. Δηλαδή τη καθημερινότητα των κατοίκων της Σμύρνης και του Κορδελιού, πριν την μεγάλη καταστροφή του 1922, η οποία επέφερε συνταρακτικές αλλαγές στην ζωή των ανθρώπων των δύο περιοχών, τα ήθη και τις παραδόσεις τους, το πώς ήταν δομημένη η κοινωνία τους την εποχή εκείνη, την καταστροφή της Σμύρνης, το δράμα του ξεριζωμού και της προσφυγιάς, αλλά και την εγκατάσταση των προσφύγων, στη νέα πατρίδα, με ιδιαίτερη αναφορά στο Χαρμάνκιοϊ και το Νέο Κορδελιό της Θεσσαλονίκης. Εδώ εγκαταστάθηκαν αρκετοί ξεριζωμένοι από περιοχές της Σμύρνης και ιδιαίτερα από την περιοχή Παπά-Σκάλα του Κορδελιού. Ένας ακόμα στόχος μας ήταν να προβάλλουμε όλα τα ιστορικά γεγονότα με ακρίβεια και αντικειμενικότητα. Επίσης, η εργασία μας έπρεπε να προκαλέσει το ενδιαφέρον, να ευαισθητοποιήσει, αλλά και να παρακινήσει κι άλλα άτομα να ασχοληθούν προσωπικά με το θέμα.

Κλείνοντας, σε ομαδικό αλλά και ατομικό επίπεδο, σκοπός μας ήταν να μάθουμε να συνεργαζόμαστε αποτελεσματικά και δημιουργικά, χρησιμοποιώντας και αξιοποιώντας σύγχρονες μεθόδους και τακτικές, ώστε να αποκτήσουμε δεξιότητες όσον αφορά την παρουσίαση και την διεκπεραίωση μιας ερευνητικής εργασίας.

ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ

Ο υπεύθυνος καθηγητής της διερευνητικής εργασίας μας, ο κ. Αθανάσιος Κανδηλάπτης, ανέθετε στα μέλη κάθε ομάδας, κάθε εβδομάδα, να αναζητήσουν πληροφορίες από διάφορες πηγές, ηλεκτρονικές και μη, για θέματα σχετικά με το κεντρικό θέμα της ομάδας τους. Αρχικά ο καθένας ατομικά, αναζητούσε και διάλεγε πληροφορίες και έπειτα όλα τα μέλη της ομάδας συναντιόμασταν μέσα στην εβδομάδα και επιλέγαμε το υλικό που πρέπει να καταγραφεί στο τελικό κείμενο. Στη συνέχεια δίναμε αυτό το υλικό στον καταχωρητή της ομάδας, ο οποίος το καταχωρούσε σε ηλεκτρονικό υπολογιστή του εργαστηρίου πληροφορικής του σχολείου μας, στον αντίστοιχο φάκελο της ομάδας. Όλες οι εργασίες παρουσιάζονταν σε κείμενο Word, μαζί με πλούσιο φωτογραφικό υλικό και με σχετικά video.

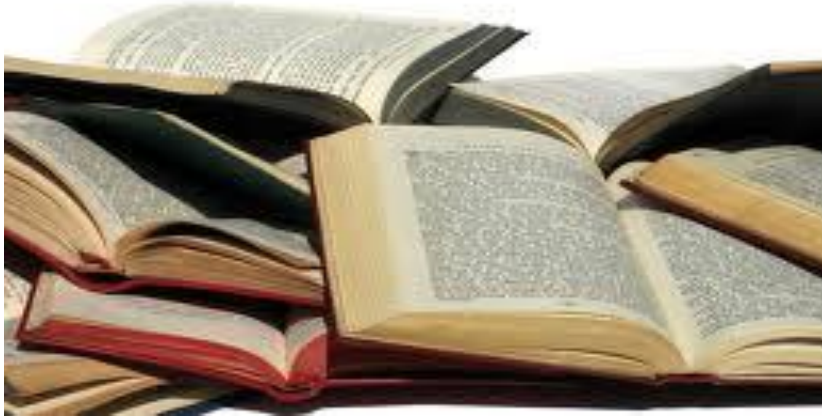
ΠΗΓΕΣ

Κύρια πηγή για την εύρεση πληροφοριών ήταν το διαδίκτυο, αλλά και αρκετά ιστορικά και λογοτεχνικά βιβλία. Παρόλα αυτά είχαμε πολλές ευκαιρίες να συλλέξουμε πληροφορίες και από άλλες πηγές .

Πρώτα απ' όλα είχαμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε ομιλία, σχετική με το θέμα της εργασίας μας, του γνωστού ιστορικού κ. Χατζηκυριακίδη Κυριάκου. Ακόμη επισκεφθήκαμε τον σύλλογο Σμυρναίων «Αγία Φωτεινή», στο Νέο Κορδελιό, όπου έγινε παρουσίαση φωτογραφικού υλικού, ενδυμασιών, χορών εθίμων και φαγητών σχετικά με τη Σμύρνη, την οποία επιμελήθηκε ο παραπάνω σύλλογος. Επιπλέον παρακολουθήσαμε τρεις ταινίες σχετικά με το θέμα της διερευνητικής μας εργασίας οι οποίες περιελάμβαναν πληθώρα πληροφοριών για τα επιμέρους θέματα όλων των ομάδων. Όλες οι ταινίες ήταν πολύ ενδιαφέρουσες , επιμορφωτικές και με ζωντανές μαρτυρίες, προκάλεσαν το ενδιαφέρον αλλά και τη συγκίνηση όλων των μαθητών, μας ενέταξαν πλήρως στο θέμα της εργασίας μας και μας οδήγησαν να το προσεγγίσουμε σε πιο προσωπικό επίπεδο.

Αναζητήσαμε και ζωντανές μαρτυρίες και υλικό από απογόνους προσφύγων, της περιοχής μας. Οι αφηγήσεις των προσώπων αυτών ήταν ιδιαίτερα χρήσιμες.

Η επιλογή αυτών των πηγών έγινε με αντικειμενικό τρόπο και στόχος ήταν η σωστή και αμερόληπτη ενημέρωση των γεγονότων.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Η Σμύρνη και το Κορδελιό πριν τα δραματικά γεγονότα του 1922

1. Γενικές πληροφορίες σχετικά με την Σμύρνη και το Κορδελιό

Στην πρώτη μας εργασία, μας ανατέθηκε να αναζητήσουμε γενικές πληροφορίες σχετικά με την Σμύρνη και το Κορδελιό πριν το 1922. Οι πληροφορίες ήταν σχετικές με την ιστορία και την πόλη της Σμύρνης. Η Σμύρνη λοιπόν ήταν μία από τις αρχαιότερες πόλεις και λιμένες της Μεσογείου, της αρχαίας Ιωνίας. Μέχρι πριν τη μικρασιατική καταστροφή του 1922 η Σμύρνη (μόνο η πόλη) αριθμούσε 370.000 κατοίκους, εκ των οποίων 165.000 ήταν Έλληνες, 80.000 Οθωμανοί Τούρκοι, 55.000 Εβραίοι, 40.000 Αρμένιοι, 6.000 Λεβαντίνοι και 30.000 διάφοροι άλλοι ξένοι. Επικρατούσα γλώσσα ήταν η ελληνική εκ της οποίας η πόλη είχε ένα καθαρό ελληνικό χρώμα με σχετικά ανεπτυγμένο εμπόριο και πολιτιστικές εκδηλώσεις, έτσι ώστε ν' αποκαλείται από τους Τούρκους ως "Γκιαούρ Ιζμίρ" (= Σμύρνη των απίστων).

2.Ήθη, έθιμα, ασχολίες, εμπόριο

Στη δεύτερη εργασία μας ασχοληθήκαμε σχετικά με τις ασχολίες των κατοίκων εκείνης της εποχής που ήταν κυρίως η γεωργία, η κτηνοτροφία και το εμπόριο. Το εμπόριο είχε αρχίσει να ορθοποδεί και το λιμάνι παρουσίαζε και πάλι κίνηση. Η αγροτική περιφέρεια ήταν αρκετά μεγάλη. Όσο αφορά τη γεωργία, οι κάτοικοι καλλιεργούσαν ελιές και παρήγαγαν το μετάξι και το κουκούλι.

Υπήρχαν επίσης αρκετές εκτάσεις με μουριές. Ακόμη ασχοληθήκαμε με τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων της Σμύρνης και του Κορδελιού πριν τα καταστροφικά γεγονότα. Τα κυριότερα έθιμα τους εντάσσονται κυρίως στις γιορτές των Χριστουγέννων, του Πάσχα, της πρωτομαγιάς αλλά και σε μικρότερες εορτές.

3.Συγκοινωνίες, μεταφορές, εθνότητες, θρησκείες, πολιτισμός

Στην τρίτη εργασία μας ασχοληθήκαμε με τις συγκοινωνίες και μεταφορές, τις πολλές και διαφορετικές εθνότητες και θρησκείες αλλά και για την πολιτιστική ζωή της κοινωνίας αυτής. Κύριο μεταφορικό μέσο ήταν το τροχιόδρομο και το τραμβάγιο αλλά και ως θαλάσσιο μεταφορικό μέσο. Το πιο σημαντικό πολιτιστικό επίτευγμα ήταν το, τριώροφο θέατρο της Σμύρνης το οποίο χτίστηκε το 1862 από τον Ιταλό αρχιτέκτονα Καμεράνο που το οποίο με τα εξαιρετικά έργα που ανέβαζε προσέλκυε

το φιλοθέαμον κοινό από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό και δεν είχε τίποτε να ζηλέψει από τα μεγάλα ευρωπαϊκά θέατρα.

Πολύ ανεπτυγμένες ήταν οι τέχνες αλλά και τα γράμματα. Επιπλέον σε αυτή την εργασία ασχοληθήκαμε και με την κατανομή οικισμών. Στον "Πάνω Μαχαλά" διέμεναν κυρίως Τούρκοι, Εβραίοι και λίγοι Έλληνες και στον "Κάτω Μαχαλά" ή "Κάτω Πόλη" διέμενε ο κυρίως χριστιανικός πληθυσμός, οι Αρμένιοι (νότια), και οι Έλληνες (βορειότερα των Αρμενίων), μέχρι και την έναντι ΒΔ. ακτή το λεγόμενο Κορδελιό. Επίσης ασχοληθήκαμε και με την διάλεκτο των κατοίκων της Σμύρνης. Οι Σμυρνιοί είχαν δημιουργήσει μια δικιά τους γλώσσα. Ήταν ένα κράμα αρχικά που το συναποτελέσαν όλοι οι ελληνικοί ιδιοματισμοί. Στη γλώσσα της Σμύρνης έσμιζαν νησιώτικοι, μοραϊτικοί, στερεοελλαδίτικοι, ηπειρωτικοί, θεσσαλικοί και Μακεδονικοί ιδιοματισμοί. Σε αυτούς αν προστεθούν και οι ξενικοί ιδιαίτερα φράγκικοι και τούρκικοι, καταλαβαίνουμε πόση πολυγλωσσία συνενώθηκε για να συναρμολογηθούν τα σμυρνιώτικα.

4. Εκκλησίες, σχολεία, σχολές, λογοτέχνες, ποιητές

Όψη του λιμανιού. Το κωδωνοστάσιο της Αγίας Φωτεινής αριστερά επιβάλλεται με την παρουσία του.

Στην τέταρτη μας εργασία ασχοληθήκαμε σχετικά με τις εκκλησίες και συγκεκριμένα υπήρξε ιδιαίτερη αναφορά στην Αγία Φωτεινή. Αναφερθήκαμε επίσης εκτενέστατα στις σχολές και στα σχολεία, με ιδιαίτερη σημασία στην Ευαγγελική Σχολή. Δεν παραλείψαμε να αναφέρουμε για τους αξιοθαύμαστους λογοτέχνες και ποιητές της Σμύρνης. Η Σμύρνη, (ο Κάτω Μαχαλάς), προ της καταστροφής της το 1922, είχε 16 ορθόδοξους ναούς με σημαντικότερο το μεγάλο μητροπολιτικό ναό της Αγίας Φωτεινής. Σημαντικότεροι ναοί ήταν οι: ο μεγαλοπρεπής ναός του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου, , οι ναοί Αγ. Αικατερίνης, Αγ. Τρύφωνα, Αγ. Δημητρίου, Αγ. Χαραλάμπους του Προφήτη Ηλία, Ευαγγελιστρίας (στην ελληνική συνοικία), του, Μιχαήλ Άρχοντος, ο ναός του Αγ. Νικολάου, του Αγ. Βουκόλου, , του Αγ. Κωνσταντίνου της Μυρτιδιώτισσας, της Αγίας Κυριακής, του Αγ. Ιωάννη θεολόγου και της Μεταμόρφωσης, του Τιμίου Προδρόμου, και των Ταξιαρχών.

Από όλους τους παραπάνω ναούς οι μόνοι που υφίστανται σήμερα είναι ο Άγιος Βουκόλος (Αη Βούκλας). Άλλοι κήκαν, άλλοι γκρεμίστηκαν και στη θέση τους

ανοίχθηκαν λεωφόροι και δημιουργήθηκαν πάρκα. Κάποιοι άλλοι που διασώθηκαν μετατράπηκαν σε τεμένη, σχολεία και αρχικά αποθήκες. Το 1920 υπήρχαν 20 δημοτικά σχολεία της κοινότητας στην πόλη της Σμύρνης (αρρένων, θηλέων ή μεικτά) με 7.000 μαθητές και 10 επιπλέον ιδιωτικά με 1.500 μαθητές. Από τα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα σημαντικότερη ήταν η "Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης που ιδρύθηκε το 1717 με πλήρες γυμνάσιο. Η σχολή αυτή περιελάμβανε επίσης βιβλιοθήκη με 35.000 τόμους και 180 ιστορικά χειρόγραφα, μικρό μουσείο με αρχαία εκθέματα και μεγάλη νομισματική συλλογή.

Ευαγγελική Σχολή

Από το 1808 ονομάστηκε 'Ευαγγελική Σχολή'. Μετά την έναρξη της Ελληνικής επανάστασης η Ευαγγελική Σχολή έκλεισε, αλλά από το 1824 άρχισε να λειτουργεί ξανά με ανανεωμένο πρόγραμμα στο οποίο περιλαμβάνονταν και οι θετικές επιστήμες. Έτσι, η Ευαγγελική Σχολή από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα διέθετε πλήρες γυμνάσιο, 2 ελληνικά σχολεία και 5 δημοτικά, αναγνωρίστηκε από το 1862 από την ελληνική κυβέρνηση. Η Ευαγγελική Σχολή περιλάμβανε βιβλιοθήκη με 50.000 τόμους και 180 σπάνια χειρόγραφα, καθώς και αρχαιολογικό μουσείο με πολύτιμα αντικείμενα και 15.000 νομίσματα. Η Ευαγγελική Σχολή έπαψε να λειτουργεί με την είσοδο των Τούρκων στην Σμύρνη το 1922. Τότε καταστράφηκαν και τα περισσότερα κτίρια της σχολής.

Βρισκόταν ανάμεσα στους ναούς της Αγίας Φωτεινής και του Αγίου Γεωργίου και παρείχε την απαιτούμενη ασφάλεια. Κατά την πυρκαγιά του 1842 καταστράφηκε το μεγαλύτερο μέρος της. Διασώθηκαν μόνο το μαγαζί, η βιβλιοθήκη και το αλληλοδιδασκτικό.

5.Φαγητά.γλυκά,παραδοσιακά όργανα, διασκέδαση, χοροί

Στην πέμπτη εργασία μας ασχοληθήκαμε σχετικά με την εκλεκτή σμυρναϊκή κουζίνα (φαγητά και γλυκά). Κυριότερες συνταγές από αυτές είναι: τα σμυρναϊκά σουτζουκάκια, το Σμυρναϊκό κοκκινιστό, το Σμυρναϊκό κριθαράκι, το κοτόπουλο

τοπκαπί, τα Σμυρναίικα σαλιγκάρια, τα σμυρναίικα κουλουράκια, τα σμυρναίικα τσουρέκια, το νηστίσιμο σμυρναίικο σάμαλι. Ένα ακόμη θέμα με το οποίο ασχοληθήκαμε με την διασκέδαση των κατοίκων. Συνήθιζαν να μαζεύονται σε τραπέζια με πλούσια φαγητά και πολύ κρασί και να τραγουδούν και να γλεντούν μέχρι τις πρωινές ώρες αδιαφορώντας για το αύριο. Μερικά ξακουστά τραγούδια εκείνης της εποχής ήταν:

- 1 [Βουρνοβαλιά](#)
- 2 [Μελαχρινό](#)
- 3 [Γιασουμί](#)
- 4 [Έλλη-Έλλη](#)
- 5 [Τσιφτετέλι](#)
- 6 [Δεν σε θέλω πια](#)
- 7 [Τζιβαέρι](#)
- 8 [Αχ μελαχρινό μου](#)
- 9 [Μανέ Μπουρνοβαλιά \(Για να συναναστρέφουμε\)](#)
- 10 [Ταμπαχανιώτικο μανέ](#)
- 11 [Αντάμ αμάν](#)
- 12 [Μινόρε μανές](#)
- 13 [Πριγκηπιώτισσα](#)
- 14 [Χεδζάζ μανές](#)
- 15 [Η θάλασσα](#)
- 16 [Σμυρνιοπούλα](#)
- 17 [Καλή νυχτιά](#)
- 18 [Μάναμεν ζεϊμπέκ \(Manamen Zeibek\)](#)

Πολύ εντυπωσιακά ήτανε και τα παραδοσιακά όργανα όπως: λαούτο, ούτι, λύρα, κανονάκι, σαντούρι και οι περίτεχνοι χοροί .

6.Αξιοθέατα, τράπεζες, εταιρείες, ελληνική συνοικία, ελληνικά σπίτια,αρχιτεκτονική, ελληνικό προξενείο

Στην έκτη εργασία μας που ήταν και η πιο εκτενής και δύσκολη αφού ήταν και η τελευταία ασχοληθήκαμε με τα αξιοθέατα. Τα κυριότερα αξιοθέατα ήταν τα εξής: ο Πύργος του ρολογιού, το Χισάρ Τζαμί , το Καντιφέ Καλέ και ο Πύργος Asansor. Επίσης , ασχοληθήκαμε με τις τράπεζες και τις εταιρίες της Σμύρνης. Την περίοδο αυτή υπάρχουν στην Σμύρνη 11 Τράπεζες εκ των οποίων, μόνο 2 είναι Οθωμανικές. Οι υπόλοιπες είναι κυρίως, ευρωπαϊκές, όπως Ιταλική, Γαλλική καθώς και άλλες 3 Ελληνικές, η Τράπεζα Μυτιλήνης, η Τράπεζα Αθηνών και η Τράπεζα της Ανατολής. Αναφερθήκαμε και στις ελληνικές συνοικίες. Οι ελληνικές συνοικίες ήταν οι εξής:

- Αγίου Γεωργίου
- Άγιος Ιωάννης – λαϊκή συνοικία
- Άγιος Νικόλαος – λαϊκή συνοικία
- Άγιος Τρύφωνας – λαϊκή συνοικία
- Αγίας Κατερίνας - την συνοικία διέσχιζε μικρός ποταμός
- Αγία Φωτεινή
- Απάνω Μαχαλάς
- Και – (από το γαλλικό Και, αποβάθρα) παραλιακή και κοσμοπολίτικη συνοικία όπου κατοικούσαν πλούσιοι Ευρωπαίοι αλλά και πολλοί Έλληνες.
- Καραντίνα
- Μορτάκια – λαϊκή συνοικία
- Μπελά Βάστα

- Μπογιατζίδικα - την συνοικία διέσχισε μικρός ποταμός
- Μπουρνέλας – βορειοανατολικό προάστιο όπου κατοικούσαν εύπορες οικογένειες και ξένοι (κυρίως Άγγλοι). Από τον Μπουρνέλα ξεκίνησαν όλες οι αθλητικές δραστηριότητες στη Σμύρνη.
- Μπρούτζος
- Νέος Μαχαλάς
- Παράδεισος
- Πούντα
- Ρόδων
- Στρωματάδικα
- Φασόλι
- Τρέσα
- Τσικουδιά
- Φραγκομαχαλάς
- Χατζήφράγκου – λαϊκή συνοικία την οποία απαθανάτισε στο ομώνυμο έργο ο Κοσμάς Πολίτης.
- Χιώτικα (ή Ντεμίρ Γιολού) - κακόφημη συνοικία με πορνεία.

Επιπλέον, αναφερθήκαμε στα ελληνικά σπίτια. Η εργασία μας αυτή περιελάμβανε και υλικό για την αρχιτεκτονική της Σμύρνης πριν το 1922. Η αρχιτεκτονική δημιουργία που παρατηρείται κατά την τελευταία 50ετία πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή στην Σμύρνη, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον ως άλμα ευρωπαϊκής εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής αλλά και μακραίωνης τοπικής αρχιτεκτονικής παράδοσης της Ανατολής. Η πόλη της Σμύρνης συγκέντρωνε όχι μόνο αξιόλογους αρχιτέκτονες και ζωγράφους (Πιζάνης, Κούρτοβικ, Ιθακήσιος, Λιγνάδης, Προκοπίου, κ.ά.), αλλά και πλήθος άλλων εξειδικευμένων σιναφιών που έκαναν δυνατή την ανέγερση κτιρίων υψηλής τέχνης και αρχιτεκτονικής, όπως αποτυπώνονται στα ελάχιστα σωζόμενα φωτογραφικά κυρίως τεκμήρια. Ακόμη ασχοληθήκαμε και με τα ελληνικά σπίτια που υπήρχαν στην Σμύρνη. Τα οικοπέδα ήταν διαμεπρή, Η εσωτερική διάταξη του οικοπέδου περιλαμβάνει ένα κτίριο με συχνά επιβλητική όψη στην Ευρωπαϊκή οδό και εσωτερικά κτίσματα, αποθήκες,

αυλές, περάσματα και μια ιδιωτική σκάλα προς την θάλασσα για να γίνεται η μεταφορά των εμπορευμάτων. Οι κατοικίες της ζώνης των παραλίων είναι κυρίως διώροφες και συνοδεύονται από αρκετά βοηθητικά προσκτίσματα. Δείγματα νέο σμυρنيώτικων αστικών σπιτιών έως το 1922, σώζονται στο Και, στην Πούντα κ.α.

Τέλος, αναφερθήκαμε και στο ελληνικό προξενείο. Το ελληνικό προξενείο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην διάρκεια όλων αυτών των χρόνων πριν από την καταστροφή της

Σμύρνης αλλά και μετά από αυτή . Το Ελληνικό Προξενείο Σμύρνης μέχρι την Μικρασιατική Καταστροφή στεγαζόταν στην περιοχή του παλαιού Καθεδρικού Ναού της Αγίας Φωτεινής. Έπειτα από το 1922 μεταφέρθηκε επί της παλαιάς προκουμαίας στη σημερινή οδό Ataturk Caddesi στο νούμερο 264. Μεταπολεμικώς είχε εγκατασταθεί αρχικώς στην προκουμαία στην οδό Ataturk Caddesivούμερο 320 μέχρι το έτος 1955 οπότε και κατεστράφη, συνεπεία των γνωστών γεγονότων (Σεπτεμβριανά). Το Προξενείο στη συνέχεια, μεταφέρθηκε, πλέον οριστικώς, σε ακίνητο επί της οδού Ataturk Caddesi νούμερο 262 στην ιστορική παραλία της Σμύρνης στη περιοχή Πούντα νυν Αλσαντζάκ.

7. Συλλογή πληροφοριών για τη Παπα-Σκάλα της Σμύρνης (πρόγονος του σημερινού Κορδελιού)

Πρόκειται για ένα παραλιακό προάστιο δυτικά του Κορδελιού. Απέχει από το Κορδελιό 20 περίπου λεπτά. Είναι ένα ψαροχώρι, όπου κατέφθαναν οι Σμυρναίοι για να φάνε ψάρια της σχάρας. Βρισκόταν στο δυτικό κέρασ της Σμύρνης. Πέρα από την ενασχόλησή τους με την αλιεία, οι κάτοικοι του Παπα Σκάλα ήταν καλλιεργητές περιβολιών και λαχανόκηπων. Παρήγαγαν αγκινάρες, κουκιά, μπάμιες, ντομάτες, μελιτζάνες, φασόλια, πατάτες, σταφύλια, πεπόνια και καρπούζια. Το Παπα Σκάλα ήταν το φυσικό επίνειο της πλούσιας πεδιάδας της Μενεμένης και εξυπηρετούσε το εξαγωγικό εμπόριό της. Έστελνε κατά τακτά χρονικά διαστήματα με καΐκια στη Σμύρνη, την Κωνσταντινούπολη, και σε άλλες πόλεις φορτία κηπουρικών ειδών. Ο αριθμός των κατοίκων του χωριού προσδιορίζεται από 1.300 ως 200 οικογένειες. Η γέννηση του χωριού έγινε μετά το 1880.

Η εκκλησία του Παπα Σκάλα ήταν η Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Ιερέα είχε τον παπα Κωνσταντίνο. Μέσα στον αυλόγυρο της εκκλησίας υπήρχε και το παρεκκλήσι της Αγίας Αικατερίνης. Στο Παπα Σκάλα λειτουργούσε εξατάξιο δημοτικό σχολείο και νηπιαγωγείο. Είχε ανθηρή οικονομική ζωή. Αρκετοί εργαζόνταν στην Σμύρνη, ασκώντας διάφορα επαγγέλματα. Είχε καλή αγορά με παντοπωλεία, φούρνους, ταβέρνες, καφενεία, παραλιακά κέντρα και άλλα μαγαζιά.

8. Σμύρνη σήμερα

Η σημερινή Σμύρνη, εκτός από ένα τμήμα της Τουρκικής συνοικίας του άλλοτε Πάνω Μαχαλά και της Πούντας με τους λιθόστρωτους δρόμους, σε τίποτα δεν θυμίζει την Ανατολική όψη της παλαιάς Σμύρνης, με τα στενά σοκάκια και τα ξύλινα σπίτια. Στην τεράστια σε έκταση πυρκαυστή περιοχή των άλλοτε 6 συνοικιών, της Αγίας Αικατερίνης, του Αγίου Δημητρίου, του Αγίου Τρύφωνα, της Ευαγγελίστριας, του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Ιωάννη.

Η πλατεία του άλλοτε Διοικητηρίου (Κονάκι) αποτελεί σήμερα το κέντρο της κίνησης της πόλης έναντι της οποίας βρίσκεται η αποβάθρα των μικρών επιβατηγών

πλοίων που εξυπηρετούν τη συγκοινωνία με τα παράλια περίχωρα της Σμύρνης. Η μεγαλύτερη εμπορική και τουριστική κίνηση σημειώνεται από το Κονάκι μέχρι το τέμενος Ισάρ Τζαμί, με πλήθος καταστημάτων, νεωτερισμών, ζαχαροπλαστεία, χρυσοχοεία, παλαιοπωλεία, καθώς και κρεοπωλεία και οπωροπωλεία.

Η πόλη αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο βιομηχανικό κέντρο της Τουρκίας μετά την Κωνσταντινούπολη και την τρίτη σε πληθυσμό με 3.950.000 κατοίκους και περισσότερο αναπτυγμένους κλάδους τη βιομηχανία τροφίμων, την τσιμεντοβιομηχανία και την κλωστοϋφαντουργία. Έχει πανεπιστήμιο από το 1955, ενώ σημαντική είναι η πνευματική και πολιτιστική δραστηριότητά της.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Τα δραματικά γεγονότα του 1922

1. Ελληνική εκστρατεία στην Σμύρνη

Μικρασιατική εκστρατεία ονομάζεται η εκστρατεία των ελληνικών στρατευμάτων στο έδαφος της Μικράς Ασίας που κράτησε από το Μάιο του 1919 μέχρι το Σεπτέμβριο του 1922 και κατέληξε σε ολοκληρωτική συντριβή των ελληνικών δυνάμεων και σε καταστροφή του μικρασιατικού ελληνισμού. Η Μικρασιατική εκστρατεία συντελέστηκε σε μια περίοδο σημαντικών διεθνών εξελίξεων. Με τη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού (Μάιος 1919) παραχωρήθηκε στην Ελλάδα μεγάλο μέρος της Σμύρνης και άλλα τμήματα της Μ. Ασίας στην Ιταλία και στη Γαλλία. Διαιρείται σε δύο περιόδους: η πρώτη τελειώνει στις 31 Οκτωβρίου 1920 και η δεύτερη αρχίζει στη συνέχεια.

2. Το κλίμα πριν τα δραματικά γεγονότα και πως οδηγηθήκαμε σ' αυτά.

Κρίσιμη καμπή για την εξέλιξη της Μικρασιατικής εκστρατείας οι εκλογές του 1920. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ηττήθηκε από τον Δημήτριο Γούναρη που υποστήριζε τη διακοπή εχθροπραξιών. Αργότερα ο Κεμάλ Αταττούρκ συνθηκολογεί με Γαλλία, Ρωσία και Ιταλία και προμηθεύει το Τούρκικο στρατό με πολεμικό υλικό. Ένα μήνα αργότερα η κυβέρνηση Γούναρη παραιτείται και η εξουσία περνιέται στον Παπαναστάσιο. Τον Σεπτέμβριο του 1921 οι δυνάμεις των Ελλήνων συγκεντρώνεται στο Αφιόν Καραχισάρ. Το πρωί της 13 Αυγούστου ο τούρκικος στρατός επιτέθηκε

στις ελληνικές δυνάμεις στο Αφιον Καραχισάρ, υπεύθυνος ο Κεμάλ. Οι ενισχύσεις των Ελλήνων δεν έφτασαν εγκαίρως και σε συνδυασμό με αποδιοργάνωση των τακτικών σωμάτων και τη διακοπή κάθε μορφής επικοινωνίας ο Ελληνικός στρατός παγιδεύτηκε σε μία εξολοκλήρου εχθρική λαός είχε άγνοια της γρήγορης κατάρρευσης του Ελληνικού στρατού στο μέτωπο.

3.Η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων-εμφάνιση ξένων πλοίων στο λιμάνι της Σμύρνης.

Με τη λήξη του Ά παγκόσμιου πολέμου οι Μεγάλες δυνάμεις παραχωρούν την διοίκηση της Σμύρνης στην Ελλάδα. Οι εκλογές του 1920 όμως επέφεραν την ήττα του Βενιζέλου που ήταν ο μόνος πολιτικός που μπορούσε να δώσει έντιμες λύσεις για την Μικρά Ασία. Στη συνέχεια οι σύμμαχοι βλέποντας τον Κωνσταντίνο να έρχεται στην εξουσία επέλεξαν χειρισμούς ευνοϊκούς προς την Τουρκία. Οι Τούρκοι μετά από διπλωματικές σχέσεις με την σοβιετική ένωση επιτέθηκαν στους Έλληνες που όλοι πλέον τους είχαν εγκαταλείψει όλοι θέλοντας να αποκτήσουν επενδύσεις στην Μ. Ασία. Οι Ιταλοί και οι Γάλλοι τάχθηκαν εξ' αρχής με το πλευρό της Τουρκίας αποσκοπώντας σε οικονομικά συμφέροντα.

4. Τσέτες – Ο Κεμάλ επιτίθεται στη Σμύρνη και ο ελληνικός στρατός υποχωρεί.

Στις 13 Αυγούστου 1922 είναι ημέρα που ξεκινά η αντίστροφη μέτρηση που οδήγησε στη τελική φάση του ξεριζωμού του Μικρασιατικού Ελληνισμού. Ο Κεμάλ ξεκινά τη τελική του επίθεση εναντίων των Ελληνικών δυνάμεων στο μέτωπο του Αφιον Καραχισάρ. Οι λιποταξίες ήταν καθημερινές και η κούραση του προσωπικού δεδομένου. Τα κενά της αμυντικής διάταξης ήταν τεράστια. Απέναντι τους οι Ελληνικές δυνάμεις είχαν τους πιο φανατικούς του Κεμάλ. Αν και η συγκέντρωση δυνάμεων γίνεται αντιληπτή δεν εκτιμάτε ανάλογα. Οι Ελληνικές δυνάμεις παραμένουν ακίνητες! Ώρα 4.30 αρχίζει ο βομβαρδισμός από το πυροβολικό του Κεμάλ. Οι ελληνικές οχυρώσεις καταστρέφονται οι όποιες επικοινωνίες υπήρχαν καταστρέφονται επίσης. Αμέσως μετά άρχισε η τούρκικη επίθεση. Αργότερα η 23η Τούρκικη μεραρχία επιτέθηκε στο Καγιαντιμπί. Οι περισσότεροι πέταξαν τα όπλα τους, εγκατέλειψαν την τοποθεσία και τράπηκαν σε φυγή. Το μεσημέρι της 14ης Αυγούστου ο διοικητής του Α'ΣΣ υποστράτηγος Τρικούπης εξέδωσε τη διαταγή άμεσης απαγκίστρωσης από την τοποθεσία.

Μια απόφαση που ήταν καταστροφική. Η εκκένωση του Αφιών ήταν μια κόλαση αφού έγινε υπό καθεστώς απόλυτου πανικού. Στις 17 Αυγούστου στη μάχη του Αλή Βεράν καταστράφηκε η ομάδα του στρατηγού Τρικούπη. 10 μέρες αργότερα τα Τουρκικά στρατεύματα μπήκαν στη Σμύρνη. Σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια των δραματικών γεγονότων έπαιξε του το τουρκικό τάγμα οι Τσέτες. Ήταν αντάρτες που δρούσαν συγκροτημένοι σε συμμορίες.

5. Η φωτιά στη Σμύρνη. Πως μπήκε και πως εξαπλώθηκε.

Η καταστροφή της Σμύρνης ξεκίνησε με την πυρκαγιά στις 13 Σεπτεμβρίου του 1922 με διαρκεί 4 ημερών. Τα αίτια της πυρκαγιάς άγνωστα. Η πυρκαγιά ενάντια των Τούρκων βασίζεται στο George Horton αμερικανού προξένου, όμως δεν ήταν αυτόπτης μάρτυρας καθώς είχε φύγει από τη Σμύρνη 2 μέρες πριν. Σημασία δεν είχε ο υπαίτιος αλλά το ότι αυτό συντέλεσε στην δημιουργία συνθηκών κόλασης για τους Έλληνες της Μικράς Ασίας αφού για να ξεφύγουν από τη φωτιά θα έπεφταν στην θάλασσα ή στα χέρια των Τούρκων για να σφαχτούν οι άνδρες και να βιαστούν οι γυναίκες.

6. Ολοκληρωτική καταστροφή. Ο διωγμός ολοκληρώθηκε, τι απέμεινε;

Το ηθικό του στρατού είχε καταρρακωθεί και οι σύμμαχοι ενίσχυαν με πολεμοφόδια και οπλισμό τους Τούρκους. Πολίτες και στρατιώτες προσπαθούσαν να εγκαταλείψουν την πόλη είτε από την προκουμαία είτε πεζοί. Η κυβέρνηση δεν επέτρεπε να φτάσει βοήθεια στην Σμύρνη και οι Τούρκοι ξεκίνησαν τις λεηλασίες. Λιντσάρισαν τον μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο και κατάσφαξαν το σύνολο του ορθοδόξου κλήρου. Κατέστρεψαν την Αρμενική συνοικία, καταλήστεψαν τον κόσμο και βίασαν χιλιάδες γυναίκες. Πολλοί για να σωθούν κατέφυγαν στα νεκροταφεία. Μετά την φωτιά στην Αρμενική συνοικία πολλοί κατέφυγαν στην θάλασσα. Οι σύμμαχοι παρακολουθούσαν την Μικρασιατική καταστροφή άπραγοι και δεν άφηναν τους Έλληνες να επιβιβαστούν στα πλοία τους για να σωθούν με αποτέλεσμα να πνιγούν. Συγκλονιστικές ήταν οι μαρτυρίες της Ε. Καραντώνη από το Μπουρνάμπασι, της Α. Καραμπέτσου και του Α. Πισσάνου οι οποίες έζησαν τις κακουχίες αιχμαλωσίες. Στο τέλος το μόνο που απέμεινε ήταν χιλιάδες πτώματα και άνθρωποι με αμφίβολο μέλλον δίχως πατρίδα δίχως οικογένειες μόνοι, ανήμποροι και αδύναμοι!

Γ ' ΜΕΡΟΣ

Εγκατάσταση στην νέα πατρίδα

1. Συλλογή πληροφοριών σχετικά με τους τόπους εγκατάστασης των προσφύγων μετά την Μικρασιατική καταστροφή.

Τα κριτήρια με τα οποία τα κατά τόπους εποικιστικά γραφεία επέλεγαν το χώρο για την εγκατάσταση των προσφύγων ήταν οικονομικής και εθνικό - πολιτικής φύσεως. Η αγροτική εγκατάσταση αποδείχθηκε σαφώς πιο εύκολη από την αστική, γιατί η διαθέσιμη γη που υπήρχε ήταν αρκετή, ιδίως στη Μακεδονία και τη Θράκη. Αντίθετα, η αστική εγκατάσταση συναντούσε μεγαλύτερες δυσχέρειες, κι αυτό γιατί οι πρόσφυγες έπρεπε όχι μόνο να εγκατασταθούν στις πόλεις, αλλά να έχουν και τη δυνατότητα να βρουν δουλειά. Η Αττική αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους σταθμούς υποδοχής των προσφύγων της μικρασιατικής καταστροφής. Πολλοί πρόσφυγες από την Σμύρνη πέρασαν έστω και προσωρινά από τον Πειραιά και την Αθήνα. Αρκετοί έφυγαν για άλλες πόλεις ή αγροτικές περιοχές της ελληνικής ανατολής. Οι πρώτοι προσφυγικοί οικισμοί που δημιουργούνται είναι στην Καλλιθέα, στον Ταύρο, στην Δραπετσώνα στην Αργυρούπολη, στην Φιλαδέλφεια. Στην Θεσσαλονίκη, μυρμηγκιές κατεβαίνουν από τα κατάφορτα καράβια οι πρόσφυγες στο Καραμπουρνάκι.

2. Συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες καθώς η προσαρμογή τους στην νέα πατρίδα.

Το πρώτο διάστημα, οι περισσότεροι πρόσφυγες ανέχονταν τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης, θεωρώντας προσωρινή την παραμονή τους στην Ελλάδα. Η αίσθηση αυτής της προσωρινότητας καθυστερούσε, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, την κοινωνική και οικονομική τους ένταξη και την ταύτιση τους με το γηγενή πληθυσμό. Υπήρχε έλλειψη τροφίμων και χρημάτων καθώς και δυσκολίες στην στέγαση, την ιατρική περίθαλψη και την παροχή φαρμάκων. Με την άφιξη των προσφύγων, το

έργο της προσωρινής στέγασης ανέλαβε το Υπουργείο Περιθάλψεως, που ενισχύθηκε με έκτακτο προσωπικό.

Στη συνέχεια το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων (ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1922) ανήγειρε ξύλινα παραπήγματα για τη στέγαση των προσφύγων. Πλήθος ξεπρόβαλαν οι αυτοσχέδιες κατασκευές που χρησίμευαν ως προσωρινά καταλύματα (καλύβες, παράγκες, σκηνές) γύρω από τις πόλεις, σε πλατείες ή στα κενά οικοπέδα των πόλεων. Δεν έμεινε χώρος στεγασμένος που να μη χρησιμοποιήθηκε: σχολεία, εκκλησίες και τζαμιά, στρατώνες, θέατρα, δημόσια κτίρια, αποθήκες, υπόγεια. Οι πρόσφυγες ριζώνουν και προσαρμόζονται γρήγορα στη νέα τους πατρίδα, αναπτύσσουν δραστηριότητα σε όλους τους Έλληνες. Η καλλιέργεια της γης εξαπλώνεται. Χαρακτηριστικός είναι ο αυξανόμενος αριθμός των γεωργικών μηχανών.

Η άφιξη των προσφύγων αναζωογόνησε και τη βιομηχανία με νέο, ειδικευμένο και φθινό εργατικό δυναμικό, με τη διεύρυνση της καταναλωτικής αγοράς και με τη δράση ανθρώπων με επιχειρηματικές ικανότητες. . Οι Έλληνες που προέρχονταν από τα αστικά κέντρα της Μικράς Ασίας υπερείχαν σε σύγκριση με τους αυτόχθονες σε επιχειρηματικό πνεύμα, εκπαίδευση, κατάρτιση και προοδευτικές αντιλήψεις. Ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας της ζωής τους, η γνώση ξένων γλωσσών, οι επαφές που είχαν αναπτύξει με την Ευρώπη και η πείρα που διέθεταν τους βοήθησαν, όταν εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, να οργανώσουν δικές τους επιχειρήσεις ή να στελεχώσουν επιχειρήσεις άλλων, προσφύγων ή γηγενών.

3. Συλλογή πληροφοριών σχετικά με το Κορδελιό και το Χαρμάνκιοϊ την περίοδο που κατέφθασαν οι πρώτοι πρόσφυγες.

Η ύπαρξη οικισμού εντός των ορίων του σημερινού Δήμου Κορδελιού-Εύοσμου χρονολογείται ήδη από τις αρχές του 17ου αιώνα. <http://www.kordelio-evosmos.gr/images/stories/skiafrafia/1a.jpg> Ο οικισμός αυτός, γνωστός με το όνομα

Χαρμάνκιοϊ, ομώνυμος του εκτενούς οθωμανικού τσιφλικιού, βρισκόταν δίπλα στον οδικό άξονα που οδηγούσε προς τον κάμπο της Θεσσαλονίκης-Βιτωλίων (Μοναστηρίου). Κατοικούνταν αρχικά από λίγες οικογένειες γηγενών. <http://www.kordelio-evosmos.gr/images/stories/skiafracia/02.jpg>

Αναμφισβήτητα, η άφιξη των προσφύγων αποτέλεσε τη σημαντικότερη τομή στην οικιστική «διαδρομή» του Χαρμάνκιοϊ. Επίσης, προκάλεσε για πρώτη φορά τη «διαίρεση» του τοπωνυμίου: α) Παλαιό Χαρμάνκιοϊ ήταν πλέον η περιοχή γύρω από τον ιστορικό ναό του Αγίου Αθανασίου, β) (Νέο ή Κάτω) Χαρμάνκιοϊ ονομάστηκε η περιοχή (σημερινό Ελευθέριο) με τις σκηνές, τις παράγκες και τους γαλλικούς θαλάμους της *Στρατιάς της Ανατολής* από το Χαρμάνκιοϊ διήλθαν ή εγκαταστάθηκαν σ' αυτό προσωρινά χιλιάδες -μόνιμα πολύ λιγότεροι- πρόσφυγες από όλη την Ανατολή: Ανατολική Θράκη, Ανατολική Ρωμυλία, Πόντο, Καρς, Καππαδοκία και Μ. Ασία, στο χρονικό διάστημα από το 1914 μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1920. Οι τρεις οικισμοί υπήχθησαν στην κοινότητα Σταθμού (πρώην Χαρμάνκιοϊ) από τα μέσα της δεκαετίας του 1920 μέχρι και το 1934. <http://www.kordelio-evosmos.gr/images/stories/skiafracia/7c.jpg> Τότε αποσπάστηκαν και συναποτελέσαν την Κοινότητα Ν. Κορδελιού, με έδρα τον Ν. Κουκλουτζά. Μετά από 20 περίπου χρόνια κοινής διαδρομής, η Κοινότητα διαλύθηκε. Ο Νέος Κουκλουτζάς έγινε ξεχωριστή κοινότητα και δύο χρόνια αργότερα απέκτησε πλέον την επωνυμία ΕΥΟΣΜΟΣ. <http://www.kordelio-evosmos.gr/images/stories/skiafracia/11.jpg>

Το Ν. Κορδελιό και το Χαρμάνκιοϊ (ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ/ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ) από το 1949, προς τιμήν του Ελευθερίου Βενιζέλου, αποτέλεσαν την ενιαία κοινότητα Ελευθερίου. Η πολύ μεγάλη αύξηση του πληθυσμού οδήγησε στην αναγνώριση των κοινοτήτων Ευόσμου και Ελευθερίου σε ομώνυμους Δήμους το 1972 και το 1982 αντίστοιχα. Το 1984 ο Δήμος Ελευθερίου μετονομάστηκε Δήμος Ελευθερίου-Κορδελιού.

3. Συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις ασχολίες τα ήθη και τα έθιμα των προσφύγων στους νέους τόπους.

Τα ήθη και έθιμα του Χαρμάνιοι ήταν ο "Κλήδωνας" και ο Καρνάβαλος. Προερχόμενοι από τόπους με μακραίωνη πολιτισμική παράδοση, οι πρόσφυγες μετέφεραν στην νέα τους πατρίδα τον πολιτισμό τους. Η μουσική τους επηρέασε τα λαϊκά στρώματα, παρέχοντας νέους τρόπους έκφρασης. Ο μικρασιατικός αστικός πληθυσμός, προστιθέμενος στον ελληνικό αστικό πληθυσμό, καθόρισε τη σύζευξη του σμυρναϊκού με το ρεμπέτικο. Η μουσική ορχήστρα εμπλουτίστηκε με τον μπαγλαμά, τα σάζια, τους ταμπουράδες, το βιολί, το ούτι, το κανονάκι.

Πέραν της μουσικής και της λογοτεχνίας ο χορός, η διατροφή, η ενδυμασία και τα κοινωνικά έθιμα εμπλούτισαν την ελληνική παράδοση, παράγοντας νέα ρεύματα για την επιστήμη της λαογραφίας. Στο Κορδελιό δόθηκαν κλήροι, είκοσι στρεμμάτων σε κάθε οικογένεια και, έτσι, τα επαγγέλματα ήταν κυρίως γεωργικά. Αρκετοί ασχολήθηκαν με την λαχανοκηπευτική. Τα παραγόμενα, κηπευτικά διοχετεύονταν από τους ίδιους στην αγορά της Θεσσαλονίκης.

Οι Κορδελιώτες είχαν ένα μεγάλο hobby το οποίο φαίνεται να το είχαν μεταφέρει από το Παπασκάλα της Σμύρνης με τον ερχομό τους. Ήταν η ενασχόληση με τα περιστέρια. Πολλοί-όλων των ηλικιών-έτρεφαν περιστέρια στις αυλές τους, τα οποία και γύμναζαν πετώντας τα. Συναγωνίζονταν για το ποιος θα είχε τα πιο όμορφα και τα πιο "αγιάρικα" ή που θα μπορούσε να οικειοποιηθούν ξένα, κυρίως Ευοσμιτών, τα οποία σαγήνευαν με τα δικά τους. Τα περιστέρια είχαν ποικίλες ονομασίες, ανάλογα με την κατανομή ή τα χρώματα τους. Η συνήθεια αυτή διατηρείται ακόμη και σήμερα. Οι Παπασκαλιώτες ήταν περισσότερο γλεντζέδες, συνήθεια που την είχαν μεταφέρει από το κοσμοπολίτικο Κορδελιό της Σμύρνης.

4. Συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις σχέσεις που επικράτησαν μεταξύ των γηγενών και των προσφύγων στο Χαρμάνκιοϊ.

Όταν άρχισαν να καταφθάνουν οι πρόσφυγες στον οικισμό του Παλαιού Χαρμάνκιοϊ το 1922, ο ντόπιος πληθυσμός ανερχόταν, σύμφωνα με τις στατιστικές της εποχής, στους 393 κατοίκους. Οι προσφυγικές οικογένειες, που εγκαταστάθηκαν δυτικά του ντόπιου πληθυσμού και του ναού του Αγίου Αθανασίου, διακρίνονταν σε τρεις κατηγορίες, πληθυσμιακά ανισομερείς μεταξύ τους. Η συντριπτική πλειοψηφία των προσφύγων ήταν Μικρασιάτες από την ευρύτερη περιοχή της Σμύρνης, αλλά και από όλα τα δυτικά παράλια της Μ. Ασίας, ενώ πολύ λιγότεροι ήταν οι Πόντιοι και ελάχιστοι οι Θρακιώτες. Το παλαιό χαρμάνκιοϊ δεν αποτέλεσε εξαίρεση στο θέμα της συνύπαρξης και της συμβίωσης γηγενών και προσφύγων. Τα προβλήματα στις μεταξύ τους σχέσεις ήταν πολύ έντονα. Οι πρόσφυγες θεωρήθηκαν από τους ντόπιους απειλή για τη γη, τα σπίτια και την εργασία τους.

Επίσης, η αποχώρηση των τουρκικών πληθυσμών είχε αφήσει ακίνητες περιουσίες, τις οποίες θεωρούσε ο ντόπιος πληθυσμός ότι δικαιοματικά του ανήκαν. Η διαφορά, ωστόσο, του παλαιού Χαρμάνκιοϊ (Νέου Κουκλουτζά) από πολλούς άλλους οικισμούς της Μακεδονίας είναι ότι οι δυσάρεστες αυτές καταστάσεις είχαν ευτυχώς σύντομη διάρκεια. Οι διενέξεις ήταν οξείες κατά κύριο λόγο μέχρι το 1930, ενώ στη συνέχεια τέτοιου είδους φαινόμενα ήταν σπάνια. Σημαντικότερος λόγος άμβλυνσης των προβλημάτων ήταν πιθανότατα η οριστική διανομή της γης, η οποία τελεσίδικα πια καθόρισε τα όρια και την έκταση των κλήρων που ο κάθε κάτοικος, ανεξαρτήτου καταγωγής, θα κατείχε και θα καλλιεργούσε. Προς επίρρωση των παραπάνω αρκεί να αναφερθεί ότι γηγενείς και πρόσφυγες όχι μόνο άρχισαν πολύ σύντομα να συναλλάσσονται οικονομικά (αγορά και πώληση γάλακτος, δόμηση οικιών και στάβλων κ.λπ.), αλλά και συνήψαν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, που δεν άργησαν να φθάσουν και στους γάμους των παιδιών τους ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1930.

Επίσης, το δημοτικό σχολείο αναμφίβολα αποτέλεσε από την πρώτη στιγμή βασικό παράγοντα ομογενοποίησης και «συμφιλίωσης» της ετερόκλητης σύστασης του πληθυσμού, αφού στις αίθουσες του στέγαζε όλα τα παιδιά των γηγενών και των προσφύγων. Διακρίσεις και διαχωρισμοί δεν παρατηρήθηκαν ούτε μεταξύ των προσφύγων.

1925

5.Η επίδραση στον πολιτισμό στα γράμματα στις αγροτικές ασχολίες και στη κτηνοτροφία από τον ερχομό των προσφύγων.

Οι πρόσφυγες προερχόμενοι από τόπους με μακραίωνη πολιτισμική παράδοση μετέφεραν στην νέα τους πατρίδα τον πολιτισμό τους. Που δεν είχε καμία απολύτως σχέση με τους ρατσιστές και απολίτιστους ντόπιους. Η μουσική τους επηρέασε τα λαϊκά στρώματα, παρέχοντας νέους τρόπους έκφρασης. Ο μικρασιατικός αστικός πληθυσμός, προστιθέμενος στον ελληνικό αστικό πληθυσμό, καθόρισε τη σύζευξη του σμυρναϊκού με το ρεμπέτικο. Η μουσική ορχήστρα εμπλουτίστηκε με τον μπαλαμά, τα σάζια, τους ταμπουράδες, το βιολί, το ούτι, το κανονάκι. Προερχόμενοι οι Σμυρνιοί από περιοχές στις οποίες λειτουργούσαν σημαντικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και εκτεταμένο σχολικό δίκτυο, με τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα τους, αναζωογόνησαν το ελλαδικό πολιτισμικό τοπίο με νέες αντιλήψεις και πολιτισμικές αξίες.

Το 1922 θεωρείται σημαντικός σταθμός για τη λογοτεχνία. Πέραν της μουσικής και της λογοτεχνίας ο χορός, η διατροφή, η ενδυμασία και τα κοινωνικά έθιμα εμπλούτισαν την ελληνική παράδοση, παράγοντας νέα ρεύματα για την επιστήμη της λαογραφίας. Ιδιαίτερα οι πόλεις, στην προκειμένη περίπτωση, λειτούργησαν ως ανοικτά «συστήματα» για τη διάχυση και αφομοίωση κάθε είδους πολιτισμικής δραστηριότητας. Η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα ωφέλησε την ελληνική οικονομία, αν και όχι τους ίδιους τους πρόσφυγες –εκτός εκείνων που κατείχαν τις δυνατότητες να συνεχίσουν τις οικονομικές τους δραστηριότητες στην Ελλάδα. Πέραν της κινητής περιουσίας που μετέφεραν στην Ελλάδα, λειτούργησαν και ως νέος παράγοντας ζήτησης για τη βιομηχανία ειδών διατροφής. Υπήρξε μεγάλη αύξηση της προσφοράς ειδικευμένης και φθηνής εργατικής δύναμης, προς όφελος του κεφαλαίου, εγχώριου και διεθνούς. Η στέγαση των προσφύγων, τα αποξηραντικά έργα, η οδοποιία, οι επικοινωνίες, η παραγωγή υφαντουργικών ειδών πρώτης ανάγκης εμφανίστηκαν αφενός ως στόχοι κοινωνικής πολιτικής και αφετέρου λειτούργησαν μακροπρόθεσμα ως προσοδοφόροι τομείς για ελληνικές και ξένες επιχειρήσεις. Η αγροτική μεταρρύθμιση προχώρησε βαθύτερα, χάρη στους πρόσφυγες.

Επίσης, ορισμένοι κλάδοι της οικονομίας όπως η υφαντουργία, η ταπητουργία και οι οικοδομές αναπτύχθηκαν με ρυθμούς ταχύτερους απ' ότι άλλοι. Ο κλάδος που απεικονίζει την επίδραση των προσφύγων στον μεταποιητικό τομέα ήταν η ταπητουργία, κλάδος άγνωστος στην Ελλάδα πριν από τον ερχομό των προσφύγων. Πέραν της ταπητουργίας σημαντικές εξελίξεις παρατηρήθηκαν και στους τομείς της εκβιομηχάνισης μετά το 1927 και της κλωστοϋφαντουργίας, στην οποία απασχολήθηκε σημαντικός αριθμός προσφύγων όσο η ελάχιστη διάρκεια εργασίας ξεπερνούσε το δεκάωρο, Ιδρύθηκε εργοστάσιο κοπής και ραφής, που κρίθηκε απαραίτητο μετά τη σύμβαση της εταιρείας με το Δημόσιο. Οι αλυσιδωτές επενδύσεις οδήγησαν στην ίδρυση εργοστασίου ξυλουργείου, μηχανουργείου και σιδηρουργείου για τις ανάγκες των επιχειρήσεων.

Το κτήριο του Κοινοτικού Συμβουλίου

6. Συλλογή πληροφοριών σχετικά με το Χαρμάνκιοϊ και το Νέο Κορδελιό από το 1922 έως σήμερα (ιστορία του Χαρμάνκιοϊ και του Κορδελιού μετά την εγκατάσταση των προσφύγων, γειτονικοί δήμοι που ιδρύθηκαν στην συνέχεια, δημότες, εκκλησίες, σχολικοί σύλλογοι, αθλητικοί σύλλογοι που ίδρυσαν οι πρόσφυγες, πολιτιστικοί σύλλογοι, παραδοσιακές εκδηλώσεις και έθιμα που αναβιώνουν μέχρι σήμερα στο Νέο Κορδελιό)

Το Νέο Κορδελιό ιδρύθηκε το 1924 από πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν από την Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων της Ελλάδας. Η πλειονότητα όμως των κατοίκων καταγόταν από την παραλιακή κομόπολη της Μικράς Ασίας το Κορδελιό της Σμύρνης. Ξακουστό προάστιο 13χμ. έξω από τη Σμύρνη. Γνωστό επίσης με τα ονόματα Περαία και Καρσί-Γιακά, δηλαδή "απέναντι ακτή" όπου πριν από τη Μικρασιατική καταστροφή στην πόλη κατοικούσαν περίπου 15.000 Έλληνες. Έτσι ο συνοικισμός σε ανάμνηση της γενέτειρας των κατοίκων ονομάστηκε Κορδελιό και φέρει ως σήμερα την ονομασία αυτή. Στη διάρκεια των 81 χρόνων που πέρασαν, η περιοχή αναβαθμίστηκε σημαντικά και σήμερα πλέον συγκαταλέγεται στους αναπτυσσόμενους Δήμους του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης, οι δε κάτοικοι του Δήμου διαπρέπουν σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, πολιτιστικής και οικονομικής ζωής.

Ο Δήμος βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του πολεοδομικού συγκροτήματος Θεσσαλονίκης, σε απόσταση 8 περίπου χιλιομέτρων από το κέντρο της πόλης σε πεδινή περιοχή και είναι από τα παλιότερα προάστια της Θεσσαλονίκης, γνωστό με τις ονομασίες Χαρμάνκιοϊ και Σταθμός.

Στο Νέο Κορδελιό υπάρχουν δύο εκκλησίες ο Ιερός Ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος και Ιερός Ναός Αγ. Γεωργίου, τέσσερις πολιτιστικοί σύλλογοι α) Σύλλογος Ποντίων Ελευθερίου Κορδελιού β) Σύλλογος Σαρακατσαναίων «Ο Σταυραετός» (Πρόεδρος: Μπαλάσκας Ευάγγελος) γ) Σύλλογος Σμυρναίων Μικρασιατών «Η Αγία Φωτεινή» (Πρόεδρος: Σκορδαλού) Αναστασία δ) Πανελλήνιος Σύλλογος Παλινοστούντων «Εύξεινος Πόντος» (Πρόεδρος: Ματθαίος

Αποστολίδης). Στο δήμο υπάρχουν 2 επαγγελματικές ποδοσφαιρικές ομάδες, αυτές είναι ο Αγροτικός Αστέρας και ο Οδυσσεάς Κορδελιού όπου και οι 2 δημιουργήθηκαν από πρόσφυγες της Μικράς Ασίας. Επίσης στεγάζονται δεκαεπτά δημοτικά σχολεία, τρία γυμνάσια και δύο γενικά λύκεια.

ΕΚΔΡΟΜΗ ΤΟΥ 2ου ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ-ΚΟΡΔΕΛΙΟΥ

ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΪΒΑΛΙ

Ένα οδοιπορικό στα παράλια της Μ. Ασίας με τελικό προορισμό το Αϊβαλί και τη Σμύρνη, πραγματοποίησαν 70 μαθητές της Β΄ και 6 της Α΄ Λυκείου του σχολείου μας, από 15 έως 19 Απριλίου 2013.

Την πρώτη ημέρα περάσαμε από τη Μάδυτο στην απέναντι πλευρά του Ελλησπόντου, τα Δαρδανέλλια και μέσα από τις κατάφυτες πλαγιές της Ίδης κατευθυνθήκαμε στο Αϊβαλί και στα μαγευτικά Μοσχονήσια που αποπνέουν ακόμη αύρα ελληνική.

Τη δεύτερη μέρα περιηγηθήκαμε την αρχαία Πέργαμο ,το Ασκληπιείο, ένα από τα πιο φημισμένα ιερά που ερχόταν προσκυνητές για να θεραπευθούν ακολουθώντας

φυσική άσκηση και ψυχολογική θεραπεία και το Θέατρο, που χωρούσε 10.000 θεατές. Το βράδυ της ίδιας μέρας φθάσαμε στη Σμύρνη μια σύγχρονη μεγαλούπολη με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα.

Την τρίτη ημέρα ξεναγηθήκαμε στην αρχαία Έφεσο. Γνωρίσαμε από κοντά αναρίθμητα μνημεία απίστευτης ομορφιάς : την Αγορά, το Ωδείο, τη Βιβλιοθήκη του Κέλσου, τα Θερμά Λουτρά και το εξαιρετικής ακουστικής Μέγα Θέατρο, χωρητικότητας 25.000 θεατών το οποίο κτίστηκε κατά την ελληνιστική περίοδο και ανακατασκευάστηκε από του Ρωμαίους. Παρατηρήσαμε τα σύμβολα σε κάθε μνημείο και διαβάσαμε επιγραφές στην αρχαία ελληνική γλώσσα που σώζονται σε εξαιρετική κατάσταση. Εκείνο που μας έκανε εντύπωση δεν ήταν άλλο από το μεγαλείο της Αρχαίας Ελλάδας στη Μ. Ασία.

Την ίδια μέρα επισκεφθήκαμε το Gelişim Koleji, ένα ιδιωτικό σχολείο, στο οποίο παρουσιάσαμε μια εργασία με θέμα : "η Θεσσαλονίκη δια μέσου των αιώνων". Οι μαθητές του σχολείου μας έδωσαν πράγματι μαθήματα ήθους συμπεριφοράς και φιλοξενίας στους Τούρκους μαθητές.

Η απογευματινή βόλτα στο Κορδελιό(Karsiyaka), η Κρουαζιέρα στο Βόσπορο και η επίσκεψη στο Ελληνικό προξενείο, την τέταρτη ημέρα, ήταν συγκλονιστική εμπειρία.

Ξύπνησαν μέσα μας μνήμες και συναισθήματα σ' αυτή την πόλη του πένθους, όπως πολύ σωστά είπε η κα Ιωάννα, γραμματέας του Γενικού προξένου, στην πόλη που στην προκουαία της έτρεξαν πανικόβλητοι χιλιάδες Έλληνες για να σωθούν από τη μανία των Τούρκων πριν πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς στην Ελλάδα, στην πόλη που είναι θαμμένοι τόσοι προγονοί μας.....

Η Σμύρνη κάηκε, ερήμωσε, Οι Έλληνες αναζήτησαν καταφύγιο στην άλλη άκρη μιας θάλασσας που έπαιρνε χρώμα από αίμα και στάχτη. Και ξεριζώθηκε οριστικά η μακραίωνη ελληνική παρουσία στην περιοχή, με τον πιο δραματικό τρόπο.

Εμείς οι μαθητές του Β₂ που εκπονήσαμε την ερευνητική εργασία με θέμα τη Σμύρνη και το Κορδελιό, νοιώσαμε πραγματικά τι συνέβη . Ως εκείνη τη στιγμή τα γεγονότα τα είχαμε ζήσει μέσα από το διαδίκτυο και τα βιβλία, τώρα όμως πήραν σάρκα και οστά, ζωντάνεψαν στον πραγματικό χώρο ένωσαν το μέγεθος της τραγωδίας. Αυτό και μόνο αρκεί για να αισθανθούμε ότι οι στόχοι του προγράμματος και της εκδρομής επιτεύχθηκαν.

Οι σύγχρονοι Κορδελιώτες πήγαν στις πατρογονικές εστίες τους, στις ρίζες τους, πάτησαν τα ματωμένα χώματα, γιατί όπως αναφέρει και ο Γ. Ιωάννου « Δεν έχει σημασία που δε γνώρισαν ποτέ αυτή την πατρίδα ή που δε γεννήθηκαν καν εκεί. Το αίμα από κει μονάχα τραβάει.»

Με τις βαλίτσες μας γεμάτες συγκίνηση και μνήμες επιστρέψαμε στο Κορδελιό μαζί και με μια ευχή: να μη θρηνήσουμε άλλες χαμένες πατρίδες.....

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κατά την διάρκεια της εργασίας μας πολλά ήταν αυτά που μας προξένησαν εντύπωση. Είχαμε την ευκαιρία μέσα από αυτήν την εργασία να αποκομίσουμε γνώσεις, να μάθουμε πράγματα για την καταγωγή των προγόνων μας, αλλά και για τον τόπο που ζούμε, τα οποία δεν είχαμε ξανακούσει κι αυτό ήταν ένα μεγάλο κέρδος για εμάς.

Μια από τις πιο ωραίες και επιμορφωτικές παρουσιάσεις που παρακολουθήσαμε ήταν αυτή του ιστορικού Κυριάκου Χατζηκυριακίδη, με σπάνιες φωτογραφίες από την ζωή των κατοίκων της Σμύρνης πριν την καταστροφή, με μαρτυρίες ανθρώπων που έζησαν τα δραματικά γεγονότα του 1922 και τα αφηγήθηκαν στον κύριο Χατζηκυριακίδη και η αφήγηση του, για τις προσπάθειες των προσφύγων να ξεκινήσουν μια νέα ζωή, στη νέα πατρίδα, αφήνοντας τα όλα πίσω. Εντυπωσιακό ήταν και το πλούσιο φωτογραφικό του υλικό, από την εγκατάσταση των προσφύγων στο Χαρμάνκιοϊ.

Επίσης, εντύπωση μας προκάλεσε η επίσκεψη μας στον πολιτιστικό σύλλογο Σμυρναίων " η Αγία Φωτεινή", που βρίσκεται στο Νέο Κορδελιό. Εκεί η παρουσίαση ήταν εκτενής και περιελάμβανε ομιλία και παρουσίαση εικόνων, ενδυμασιών και χορών.

Από τις δυο ταινίες που παρακολουθήσαμε αυτά που μας εντυπωσίασαν και μας συγκίνησαν ήταν οι σπάνιες εικόνες, τις ώρες της καταστροφής της Σμύρνης, το μαρτύριο των προσφύγων και δυστυχώς, για μια φορά ακόμα, η διχόνοια των Ελλήνων διοικούντων, που μας οδήγησαν στα τραγικά αυτά γεγονότα.

Επίσης το οδοιπορικό μας στα παράλια της Μ. Ασίας μας συγκίνησε και μας γνώρισε τα μέρη των προγόνων μας. Η επίσκεψή μας στο Αίβαλί και τη Σμύρνη θα μας μείνει αξέχαστη.

Στα πλαίσια λοιπόν, αυτής της ερευνητικής εργασίας, δουλέψαμε με ευχαρίστηση και συνεργαστήκαμε ισότιμα σε ομάδες, χωρίς να υπάρξουν προβλήματα και παρεξηγήσεις και αποκτήσαμε όλα τα μέλη ομαδικό πνεύμα. Ακόμη σημαντικό είναι, ότι μάθαμε να χρησιμοποιούμε καλύτερα τις νέες τεχνολογίες, μέσα από τις εργασίες που μας ανατέθηκαν και τις οποίες έπρεπε να φέρνουμε σε έντυπη αλλά και σε ηλεκτρονική μορφή.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι επιτεύχθηκαν όλοι οι στόχοι που είχαμε θέσει στην αρχή και ατομικά αλλά και ομαδικά, και ελπίζουμε πως δημιουργήσαμε μια αξιοπρεπή εργασία όπως ακριβώς την είχαμε σχεδιάσει...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαδίκτυο

- Χριστούγεννα στη Σμύρνη | Mikrasiatis.gr | Δίκτυο Ενημέρωσης ...
- <http://lyk-kastor.lak.sch.gr/>
- ΠΑΣΧΑ ΣΤΗΝ ΣΜΥΡΝΗ
<http://www.neasmyrni.net.gr/>
- «Πρώτη εγκατάσταση»
www.tovoion.com
- «Δυσκολίες-προσαρμογή στην νέα πατρίδα»
www.boeotia.ehw.gr
- www.dreampontos.gr

- «Κορδελιό-Χαρμάνκιοι»
www.kordelio-evosmos.gr

www.ladokola.gr

http://saim-evosm.thess.sch.gr
- «Ασχολίες-ήθη και έθιμα»
www.docs.google.com/document/

www.rembetiko.gr/
- «Σχέσεις γηγενών- προσφύγων»
www.makedoniakajournal.org

www.oudegr.com

www.wikipedia.org/wiki/Δήμος_Κορδελιού_-_Ευόσμου

www.9dim-elfth.thess.sch.gr/htms/istoria_dhmou

www.ke3e.gr
- Βικιπαιδεία

Βιβλία

- Εργασία κ. Κυριάκου Χατζηκυριακίδη «(ΠΑΛΑΙΟ ΧΑΡΜΑΝΚΙΟΪ-- ΙΣΤΟΡΙΑ, ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ)»
- «Από το 1922 έως σήμερα στο Χαρμάνκιοι – Ν.Κορδελιό»
- Ελληνικός Οδηγός (1920), Ασιατική Ελλάς
- Π. Βακουφάρης, Ελευθέρια- Νέο Κορδελιό. Πατρίδες τότε και τώρα, τ.1-2, Θεσ/νίκη 1997 και 2002
- Κυριάκος Χατζηκυριακίδης, Ευόσμος. Η ιστορία του τόπου και των ανθρώπων του, Θεσ/νίκη 2008
- Χρ. Σολομωνίδης «Η παιδεία στη Σμύρνη» (1962)
- Μεχτίδης «Παράλια της Μ. Ασίας – Ελλήνων μνήμες» (2006)
- Πέτρος Στ. Μεχτίδης, Αρχαιολόγος -Συντηρητής Εργων Τέχνης, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού
- Σμύρνη η μητρόπολη του Μικρασιατικού Ελληνισμού: Εκδόσεις Έφεσος
- Κοινωνιολογική Ιστορία του Ρεμπέτικου, Μαρ. Κωνσταντινίδου: Εκδόσεις Μπαρμπουνάκης
- Ελλήνων μούσα λαϊκή, Ηλ. Βολιότη Καπετανάκη: Εκδόσεις Λιβάνη
- Της ασιάτιδος μούσης ερασταί, Θεοδ. Χατζηπανταζή: Εκδόσεις Στιγμή
- Ρεμπέτικα τραγούδια, ΗΛ. Πετρόπουλου: Εκδόσεις Κέδρος
- Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών, Παν. Κουνάδη: Εκδόσεις Κατάρτι

- Σμύρνη η μουσική ζωή 1900-1922, Αρ. Καλυβιώτη: Εκδόσεις Music Corner – Τήνελλα
- Λαϊκά τραγούδια και χοροί της Σμύρνης, Λ. Καρακάση: Μικρασιατικά χρονικά Τ.Δ.΄
- Ένας Σμυρνιός συνθέτης του ρεμπέτικου, Β. Πετρόχειλου: Εκδόσεις Τρόπος Ζωής
- Από το βυζάντιο στο Μ. Βαμβακάρη, Ν. Γεωργιάδη: Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή
- "Νεότερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου"
- Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου, Μουσείο Ελ. Βενιζέλου Αθήνα, Φάκ.317 "Εκθεση Οικουμενικού Πατριαρχείου - Η καταστροφή της Σμύρνης κατά τας εις Οικουμενικόν Πατριαρχείον μέχρι 11ης/24 Σεπτεμβρίου
- Richard Clogg, A Concise History of Greece, Cambridge University Press
- Μ. Ιορδανίδου, «Λωξάντρα», 30η εκδ. Αθήνα 1990, σελ. 45-46.
- Ίδιο (Μ. Ιορδανίδου, «Λωξάντρα»).
- Β. Δεληγιάννης «Ο Σταυρός επάνωσε μινάρé» σελ. 446, περιοδ. «Μικρασιατικά Χρονικά» τόμος 8, 1959.
- Στέλλα Επιφανίου – Πετράκη, «Λαογραφικά της Σμύρνης», σελ. 100, εκδ.: Το Ελληνικό Βιβλίο.
- Κ. Π. Δεμερτζής, «Παραμύθια της Σμύρνης», εκδ.: ΠΑΤΑΚΗ.Μ. Π. Δελησάββας, «Λαογραφικά Μάκρης και Λιβισίου Λυκίας Μ. Ασίας».
- Λεωνίδας Ι. Φιλιππίδης, «Τα «προνόμια» και η ελληνική ορθόδοξος κοινότης Σμύρνης» σελ. 10, περιοδ.: «Μικρασιατικά Χρονικά», τόμος 2, 1939.
- Σχολικά βιβλία: Ιστορία Γ' γυμνασίου
- Εφημερίδες: Ημερησία
- "Καταστροφή της Σμύρνης", Αφιέρωμα ΤΑ ΝΕΑ, 2008.
- Ιφιγένεια Χρυσόχου «Πυρπολημένη Γη» Εκδόσεις Γκόννη Γενάρης 1973
- Πασχάλης Μ.Κιτρομηλίδης : «Σμύρνη : Οι φυσιογνωμίες μιας πόλης»
- Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών : «Σμύρνη. Η μητρόπολη του Μικρασιατικού Ελληνισμού» Εκδόσεις Έφεσος , Αθήνα
- Αλέκα Καραδήμου –Γερολύμπου : «Αναζητώντας τον χαμένο αιώνα στην χωρική εξέλιξη της Σμύρνης (1822 –1922) Επιστημονικό Συμπόσιο :Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας 30 -31 Οκτωβρίου 1998.

